

ЩОДО ПОДІЛУ ПРАВОПОРУШЕНЬ НА ДРІБНІ ТА ТЯЖКІ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ І УЧАСТІ АДВОКАТА У ПРОЦЕСІ РОЗГЛЯДУ ЗАЗНАЧЕНИХ СПРАВ

Наукові праці МАУП, 2015, вип. 44(1), с. 136–141

Розглядаються питання про поділ правопорушень на дрібні та тяжкі в Україні та зарубіжних країнах, а також участь адвокатів у розгляді справ.

У системах судочинства різних країн участь захисника в процесі розгляду справ у судах залежить від визначення, яким є правопорушення – дрібним чи тяжким. Основним критерієм визначення правопорушення дрібним або тяжким є його небезпека для суспільства та праводносин у суспільстві, так звана тяжкість правопорушення. Проте додатковими чинниками в різних країнах є тяжкість покарання за вчинене правопорушення, організація процесу притягнення особи до відповідальності, складання процесуальних документів, наслідки притягнення особи, яка вчинила дрібне правопорушення, до відповідальності та інші аспекти.

В Україні відповідно до чинного законодавства, особа, що вчинила дрібне (адміністративне) правопорушення не вважається судимою, навіть якщо вона притягалася до відповідальності судом, правопорушення вважається дрібним і особа в окремих випадках може бути звільнена від відповідальності (неповнолітні та деякі інші спеціальні суб'єкти). У сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні існує так званий принцип адміністративної преюдиції, тобто, якщо особа вчинила правопорушення два або більше разів на рік, то стягнення накладається більш суворе. Відповідно в адміністративному процесі у розгляді таких справ має брати участь захисник, проте в законодавстві України такої норми немає.

У більшості зарубіжних країн притягнення особи до відповідальності за дрібні правопорушення вважається притягненням до кримінальної відповідальності і тягне за собою певні наслідки, тобто особа вважається засудженою, а адвокат може брати участь з самого початку юридичного процесу. Зазначена проблема вимагає детального вивчення у зв'язку з реформуванням системи судочинства в Україні та законодавства в цілому, необхідності підвищення ефективності покарань за вчинення адміністративних правопорушень та підвищення рівня захисту прав громадян. Таким чином метою статті є порівняння визначення адміністративних правопорушень в Україні та зарубіжних країнах і забезпечення участі адвокатів в адміністративному процесі.

Порівняння визначення правопорушень дрібними і тяжкими в Україні та зарубіжних країнах в основному в юридичній літературі не розглядалося. Проводилися порівняння діяльності судових систем України та окремих зарубіжних країн, але саме поділ правопорушень на дрібні та тяжкі не розглядався [1]. В окремих працях торкалися питання порівняння адміністративного права, але разом з тим питання про порівняння адміністративних стягнень, їх тяжкості та участі захисників у розгляді таких справ не досліджувалися [2]. Як додатковий аспект порівняння адміністративних стягнень розглядався В. О. Заросило, проте основним напрямом

було вивчення діяльності поліції зарубіжних країн порівняно з міліцією України [3]. Подібні питання розглядалися також О. С. Проневичем але також в аспекті порівняльної діяльності поліції [4]

В окремих працях проводився аналіз злочинів та дрібних правопорушень в зарубіжних країнах, проте він проводився тільки з метою порівняння самих дрібних злочинів та правопорушень в окремих країнах [5].

Доречно зазначити, що українські вчені розробили досить детальну систему адміністративних стягнень, що використовуються в нашій країні, але ніколи не порівнювали їх із стягненнями, які накладалися в зарубіжних країнах [6; 7]. Питання про участь адвокатів в адміністративному процесі, особливо у справах про адміністративні правопорушення також не розглядалося.

Деякі вчені обмежувалися тільки констатацією того, що в Україні розглядаються справи про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції, але вони не розглядали питання поділу правопорушень на дрібні і тяжкі [8].

Правопорушення в Україні поділяються на злочини та адміністративні правопорушення. При цьому зазначимо, що це визначення є результатом досліджень, а не закріплено в законодавстві. У Кодексі України про адміністративні правопорушення (глава 2 ст. 9) зазначено, що адміністративна відповідальність за правопорушення, які передбачені КУпАП, настає, коли такі порушення за своїм характером не тягнуть за собою кримінальної відповідальності [9]. Зокрема, адміністративним правопорушенням визнається протиправна, винна діяльність чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [9].

З іншого боку злочином визнається передбачене у Кримінальному кодексі України суспільно небезпечне винне діяння (діяльність або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину [10].

Отже формальною ознакою для поділу правопорушень на злочини та адміністратив-

ні правопорушення в Україні є тяжкість покарання, а адміністративні правопорушення відрізняються тим, що в КУпАП вказано за які адміністративні правопорушення накладаються адміністративні стягнення.

У законодавстві США, Великобританії, Франції та інших країнах поділу на злочини та проступки (правопорушення), як це зроблено в Україні, немає. В більшості країн в основу розрізнення злочинів та правопорушень покладено також принцип суспільної небезпеки, але поділ проводиться за тяжкістю покарання за вчинене діяння.

Передусім поняття злочину в більшості країн тлумачиться як порушення законів та антисоціальна поведінка, а в деяких країнах і відхилення від встановлених норм. У США злочином вважається навмисна діяльність чи бездіяльність, яка спрямована на порушення кримінального закону (статутного чи кодифікованого), яка скоєна не у вигляді захисту і яка карається державою за скоєння фелонії чи місдімінора [11].

Фелонія — тяжкий злочин в англо-американському кримінальному праві. У більшості випадків карається позбавленням волі або навіть, смертною карою. Строк позбавлення волі за вчинення фелонії завжди перевищує один рік.

Місдімінор — дрібний злочин, який карається штрафом, виправними роботами або позбавленням волі на строк до одного року.

В окремих штатах США виокремлюють третій вид так звані порушення. Вони найбільш підходять за кваліфікацією до адміністративних правопорушень, які визначаються в Україні, проте і місдімінор може вважатися дрібним правопорушенням. Все залежить від судового розгляду і покарання.

За дрібні правопорушення особа може бути покарана штрафом або ув'язненням до одного місяця з відбуванням покарання у місцях, не пов'язаних з місцями позбавлення волі. Це покарання можна кваліфікувати як виправні роботи або адміністративний арешт відповідно до законодавства України [12]. Разом з тим в США в окремих штатах також застосовується така міра покарання, як виправні роботи.

В окремих штатах визначають дрібними правопорушеннями так звані дорожні проступки. До них належать порушення обгону, маневрування та ін. Разом з тим керування транспортним засобом у стані сп'яніння в США є злочином і за нього передбачено кримінальну відповідальність.

Один з найбільш відомих юридичних словників — словник Блека — дає таке визначення правопорушення "... це позитивна чи негативна дія, спрямована на порушення кримінального закону або правопорушення проти державного устрою". Зокрема, правопорушення ця дія спрямована на порушення тих обов'язків, які суспільство покладає на особу, і за порушення яких порушник має бути покараний суспільством або ж це дія, яка здійснена чи навпаки не здійснена у порушення закону, який забороняє її здійснювати чи навпаки вимагає її здійснення і за яку законодавством може бути призначено одне з таких покарань: смертна кара, ув'язнення в тюрмі, штраф, позбавлення права займати певну посаду, дискваліфікація тобто позбавлення права займатися певною діяльністю [13].

З точки зору теоретичного дослідження щодо визначення правопорушень та поділу їх на дрібні і тяжкі в американській юридичній науці існують три підходи: формальний, прагматичний та змішаний.

Представники формального підходу вважають правопорушення як дію чи бездіяльність заборонену законом за яку може настати кримінальна відповідальність. Е. Дюркгейм, на роботах якого заснована зазначена теорія, вважав, що злочин — це нормальна риса будь-якого суспільства, а притягнення до відповідальності за його вчинення — основна характеристика злочину. Всі інші — суспільна шкода, аморальність, суспільна небезпека та інші риси злочину є додатковими [14].

Прагматичний напрям дає матеріальне обґрунтування правопорушення, тобто визначає його як дію шкідливу для суспільства. З цієї точки зору будь-яка поведінка, що суперечить добробуту суспільства, є правопорушенням. Допускається, що ця поведінка (тобто вчинення правопорушення) може бути й

не заборонена законом. Суспільство захищає свої інтереси та цінності і створює юридичні норми (закони), які ґрунтуються на базі правильних (з точки зору суспільства) норм поведінки, проте поведінка змінюється і вона може бути визнана кримінальною, навіть, якщо вона не заборонена прямо законом. При цьому поділ правопорушень на дрібні і тяжкі залежить від тяжкості покарання. Разом з тим усі правопорушення розглядаються судом і в розгляді бере участь адвокат.

Представники змішаного напряму визначають правопорушення як соціальну шкоду, яка завдається суспільству, проте вона повинна бути визначена законом. Поділ на дрібні та тяжкі правопорушення проводиться за критерієм тяжкості покарання, але в підсумку такий розподіл проводить суд.

У Великобританії правопорушення поділяються на фелонії, місдімінори та порушення. Проте, яким є правопорушення — фелонією чи місдімінором — може визначити лише суд. В одних випадках, наприклад, управління транспортними засобами у стані сп'яніння може бути визнаним як злочин, в інших як місдімінор, але покарання за такі правопорушення є досить суворими.

У більшості випадків за основу розрізнення злочину та правопорушення у Великобританії покладено процесуальний критерій, а точніше порядок кримінального судочинства, який застосовується при розгляді конкретного правопорушення в суді. Якщо справа розглядається в суді з так званим обвинувальним актом (тобто судом присяжних), то це вважається злочином. Якщо ж правопорушення розглядається у порядку спрощеного (сумарного) судочинства, одним суддею, то це вважається дрібним порушенням.

Проте, порядок розгляду правопорушень в судах Великобританії заснований на судових прецедентах і можливості чітко встановити, чому одні правопорушення розглядаються у порядку судочинства зі звинувачувальним актом, а інші в порядку спрощеного (сумарного) судочинства, практично неможливо. Англійському судочинству відомі також так звані змішані правопорушення, які відповідно до законодавства можуть розглядатися як

у порядку судочинства зі звинувачувальним актом так і у порядку спрощеного судочинства. При цьому вибір виду судочинства вирішується судом. Відповідно вирішується чи є правопорушення злочином чи дрібним правопорушенням [3].

У Франції відповідно до Кримінального кодексу визначається три класи правопорушень: злочини, делікти та правопорушення [14]. Кримінальний кодекс визначає, що злочини та делікти поділяються на класи відповідно до тяжкості покарань за їх вчинення. На класи поділяються також і правопорушення.

Стаття 131-12 Кримінального кодексу Франції визначає, що дрібні правопорушення поділяються на п'ять класів і за їх вчинення можуть застосовуватися лише такі покарання:

- позбавлення прав на управління транспортними засобами терміном на один рік або більше;
- заборона користуватися автомобілем на строк до 6 місяців або більше;
- конфіскація зброї та заборона на її придбання;
- позбавлення права полювання та на отримання нового дозволу на полювання;
- конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення правопорушення;
- штрафи різних розмірів;
- як виняток можуть застосовуватися такі види покарання як позбавлення волі строком до одного місяця.

Щодо штрафів, то законодавством передбачено 5 видів штрафів, розміром від 25 євро до двох тисяч [16].

Дрібні правопорушення у Франції поділяються на кілька груп згідно з об'єктом посягання. Такий поділ певною мірою співпадає з главами Кодексу України про адміністративні правопорушення. Наприклад, виокремлюються правопорушення проти нації, особи, громадського порядку, власності, екології безпеки дорожнього руху та ін. [15].

Усі правопорушення у Франції визначені у Кримінальному кодексі. Проте існує ряд правовідносин, які врегульовані іншими правовими актами. Наприклад, прийняті й

діють спеціальні закони, які регулюють продаж спиртних напоїв, проведення лотерей та інших розважальних заходів, ігор, спортивних змагань та ін. У цих законах передбачено притягнення до відповідальності тих осіб, що порушують встановлені норми.

Необхідно зазначити, що однією з рис, яка допомагає розрізнити чи вчинено кримінальний злочин, чи дрібне правопорушення, є також те, що дрібні правопорушення у Франції розглядаються поліцейськими трибуналами у спеціальних судах, в яких судді приймають рішення про притягнення до відповідальності винних у більшості випадків одноосібно.

Разом з тим участь адвокатів у засіданнях поліцейських трибуналів є обов'язковою, а їх відсутність може бути виправдана тільки тим, що порушник відмовляється від адвоката.

Таким чином можна констатувати, що поділ правопорушень в зарубіжних країнах на злочини та власне правопорушення не завжди чітко врегульований законодавством. Особливо це стосується країн загальної системи права. Проте всі правопорушення, які фіксуються поліцією чи іншими органами державної влади, кваліфікуються у Кримінальних кодексах і особа, яка притягується до відповідальності вважається судимою, що тягне за собою певні юридичні наслідки. Адвокати зарубіжних країн беруть участь в усіх процесуальних діях і вони в окремих країнах є обов'язковими учасниками юридичного процесу.

Порівняно з зарубіжними країнами система поділу правопорушень на дрібні та кримінальні в Україні на перший погляд є більш досконалою, адже вона не фіксує притягнення громадян до відповідальності у вигляді рішення суду. Отже, для підвищення ефективності системи, яка існує в Україні, на нашу думку, необхідно провести певні організаційні заходи та вдосконалити законодавство. Особливо це стосується питання участі адвокатів в юридичному процесі. В Україні їх участь в адміністративному процесі не визначена. Є багато випадків, коли різні державні органи в Україні виконують так звані квазі-судові функції, а участь адвоката при розгля-

ді зазначених справ ніде практично не визначена.

З метою вдосконалення поділу правопорушень на дрібні й тяжкі, а також гарантування участі адвокатів для захисту прав громадян, є доцільним доповнити та вдосконалити українське законодавство, а саме:

- здійснити перегляд складів адміністративних правопорушень і окремі з них віднести до Кримінального кодексу. Це стосується, наприклад, управління транспортними засобами у стані сп'яніння або під впливом наркотичних засобів. Зазначене правопорушення карається досить серйозно в більшості зарубіжних країн, адже такі дії можуть привести до загибелі та травмування людей;

- заслуговує на увагу також перегляд складу правопорушень, які посягають на громадський порядок та громадську безпеку. Ці правопорушення в більшості випадків є тільки умисними і відповідальність за їх вчинення повинна бути підвищеною, тому вони також можуть бути віднесеними до Кримінального кодексу;

- у законодавстві майже всіх країн злочином вважається також образа працівників державних органів, які охороняють громадський порядок та громадську безпеку. Таким чином може бути підвищено ставлення до правоохоронних органів;

- перегляд повинен здійснюватися і в Кримінальному кодексі. Окремий склад Кримінального кодексу доцільно перенести до Кодексу України про адміністративні правопорушення. Це може стосуватися дрібних крадіжок особистого майна, які зараз складають понад 50 % усіх злочинів, які фіксуються працівниками органів внутрішніх справ України;

- доцільно класифікувати дрібні правопорушення, як це зроблено у Франції, тобто ті, які будуть належати до вищого класу будуть і каратися більш суворо;

- заслуговує на увагу і пропозиція про введення спеціального кодексу про адміністративні проступки, проект якого вже неодноразово обговорювався на наукових семінарах та конференціях;

- необхідно також чітко визначити у законодавстві питання участі адвоката в адміністративному процесі, адже на сучасному етапі розвитку законодавства України ці питання не визначені.

В організаційному плані необхідно провести розділення судових органів, які мають розглядати дрібні правопорушення. Тобто можливе виділення судів спеціальної юрисдикції або створення окремої системи судів, які б розглядали справи про адміністративні правопорушення. Для прикладу можна використати досвід Франції, де поліцейські трибунали розглядають понад 85 % всіх справ про порушення.

Література

1. Михеєнко М. М. Порівняльне судове право: Підручник / М. М. Михеєнко, В. В. Молдован, Л. К. Радзівська. — К.: Либідь, 1993. — 328 с.
2. Школик А. М. Порівняльне адміністративне право: Навч. посіб. для юрид. ф-тів та ф-тів міжнар. відносин. — Л.: ЗУКЦ, 2007. — 308 с.
3. Заросило В. О. Порівняльний аналіз адміністративної діяльності міліції України та поліції зарубіжних країн (Великобританії, США, Канади та Франції): Дис.. канд. юрид. наук 12.00.07 / В. О. Заросило. — К.: 2002. — 248 с.
4. Проневич О. С. Організаційно-правові засади діяльності поліції (міліції) Німеччини, Польщі та України: порівняльно-правовий аналіз: Монографія / О. С. Проневич. — Х.: Ніканова, 2011. — 509 с.
5. Шахуняц Е. М. Преступление и проступок по уголовному праву Англии и США: Автореф. дис. ... на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 "Теория управления, административное право и процес, финансовое право" / Е. М. Шахуняц. — М., 1976. — 16 с.
6. Гончарук С. Т. Адміністративні стягнення: Навч. посіб. / С. Т. Гончарук. — К.: УАВС, 1999. — 106 с.
7. Голосніченко І. П. Адміністративне право України [основні категорії і поняття]: Навч. посіб. / І. П. Голосніченко, М. Ф. Стахурський, Н. І. Золотарьова / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. І. П. Голосніченка. — К.: ГАН, 2005. — 232 с.
8. Харитонов О. І. Порівняльне право Європи. Основи порівняльного правознавства: Європейські традиції / О. І. Харитонов, Є. О. Харитонов. — 2-ге вид. допов. — Х: Одісей. — 2006. — 624 с.

9. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Наук.-практ. коментар / Р. А. Калюжний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний та ін. — К.: Всеукр. асоціація видавців “Правова єдність”, 2008. — 781 с.

10. Кримінальний кодекс України: Прийнятий Верховною Радою України 5 квітня 2001 р. № 2341-III // ВВР України. — 2001. — № 25–26. — Ст.131.

11. *Tappan W. H.* Crime, Justice and Correctivness. — New York: McGraw Hill, 1980. — 233 p.

12. Уголовное право Соединенных Штатов Америки. — М.: Изд. Ун-та Дружбы Народов, 1988. — 287 с.

13. *Black H. C.* Black's Law Dictionary: 5-th edition. — Saint Paul, Minnesota: West Publishing Company, 1990. — 567 p.

14. *Alpert H.* Emile Durkheim and his Sociology. — New York, Prentice Hall, 1939. — 187 p.

15. Ведель Ж. Административное право Франции / Ж. Ведель. — М.: Прогресс, 1973. — 497 с.

16. Code Penale. — Paris: Dalloz, 2011. — 2478 p.

Як свідчить проведений аналіз, поділу правопорушень на дрібні та тяжкі в зарубіжних країнах немає, поділ здійснюється на основі інших підходів. На підставі порівняння запропоновано внесення певних змін та доповнень до чинного законодавства України.

Как свидетельствует проведенный анализ, разделения правонарушений на мелкие и тяжелые в зарубежных странах не существует, разделение осуществляется на основании иных подходов. На основе сравнения предложено внесение определенных изменений и дополнений в законодательство Украины.

The analyses fulfilled of show that the division of transgressions on small and serious does not exist in foreign countries, it is done on the base of other approaches. On the base of comparison it is proposed to enter some changers and additions to the Ukrainian legislation.

Надійшла 24 грудня 2014 р.